

“Płeć” jako złożony zespół cech

Pojęcie “płeć” rozumiane jest jako złożony zespół cech biologicznych, psychospołecznych i kulturowych. Znaczenie słowa „płeć” będzie zależało od kontekstu i celu, w jakim się go używa. W związku z tym, omawiane aspekty płci mogą obejmować cechy biologiczne (m.in. płeć chromosomalna, gonadalna, gonadoforyczna, fenotypowa - trzeciorzędowe cechy płciowe, hormonalna, metaboliczna, zewnętrzne cechy płciowe), struktury społeczne oparte na płci (w tym role płciowe i społeczne) lub tożsamość płciową^{1,2,3}.

We współczesnej literaturze naukowej używa się dwóch terminów opisujących badania odnoszące się do płci – *sex* i *gender*⁴. “Płeć” (ang. *gender*) jest terminem używanym do opisanego konstruktów społeczno-kulturowego, który przypisuje określone role, zachowania, formy ekspresji, działania i związane z nimi atrybuty z biologicznymi cechami płciowymi. Zgodnie z tą definicją, pojęcia płeć społeczno-kulturowa (ang. *gender*) i płeć (ang. *sex*) nie zastępują się nawzajem. Stanowią one autonomiczne pojęcia używane do opisu dwóch różnych aspektów ludzkiego doświadczenia⁵.

Interpłciowość

Zgodnie z literaturą naukową, rozumienie płci biologicznej staje się bardziej złożone, kiedy bierze się pod uwagę naturalną różnorodność ciał ludzkich m.in. pod względem chromosomalnym, endokrynologicznym czy rozwojowym. Termin „interpłciowość” jest terminem parasolowym dla całego spektrum cech płciowych - potwierdza fakt, że istnieją osoby o cechach płciowych innych niż typowo męskie lub typowo żeńskie. Według Organizacji Narodów Zjednoczonych, co najmniej 1,7% populacji (globalnie, wg stanu na 2019 r., 131 milionów ludzi) urodziło się z cechami interpłciowymi⁶. Oznacza to, że prawie 1 osoba na 60 ma zróżnicowane cechy płciowe i jej ciało nie wpisuje się w medyczną i społeczną definicję typowego ciała męskiego lub kobiecego. Niestety, ze względu na tę kwestię, niezależnie od wieku, może być narażona na dyskryminację i inne naruszenia praw człowieka ze względu na cechy płciowe⁷. Ważne, aby podkreślić, że interpłciowość dotyczy ciała, a nie tożsamości płciowej.

Tożsamość płciowa

Tożsamość płciowa (ang. *gender identity*) odnosi się do wewnętrznego poczucia własnej płci, które może być zgodne lub niezgodne z płcią przypisaną przy urodzeniu. Osoby identyfikujące się jako transpłciowe lub

¹ Loof A (2018). Only two sex forms but multiple gender variants: How to explain? *Communicative & Integrative Biology*. 11(1): e1427399.

² Lindqvist, A., Sendén, M. G., & Renström, E. A. (2020). What is gender, anyway: a review of the options for operationalising gender. *Psychology & Sexuality*, 12(4), 332–344. <https://doi.org/10.1080/19419899.2020.1729844>

³ Płciowość jako biologiczna i społeczna przynależność człowieka do określonych kategorii. Karolina Czerwiec. <https://www.ibe.edu.pl/images/EBIS/Numery/2019-4/PDF/ebis-2019-4-1.pdf>

⁴ Torgimson B, Minson C (2005). Sex and gender: what is the difference? *Journal of Applied Physiology*. 99:785–787.

⁵ Reports on Gender: The Law of Inclusion & Practices of Exclusion, United Nations Independent Expert On Protection Against Violence And Discrimination Based On Sexual Orientation And Gender Identity - lesogi; 2021; Źródło: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/SexualOrientation/IESOGI/Reports_on_Gender_Final_Summary.pdf

⁶ Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka (2015): Fact Sheet. Intersex. https://unfe.org/system/unfe-65-Intersex_Factsheet_ENGLISH.pdf

⁷ Ochrona osób interpłciowych w Europie. Zestaw narzędzi dla decydentów politycznych i prawodawców. Dan Christian Ghattas. Polskie tłumaczenie: Magda Rakita, Fundacja Interakcja; Źródło: https://www.interakcja.org.pl/wp-content/uploads/2024/03/legaltoolkit-2022_PL_footnotes_grouped-2022_mod_2024.pdf

niebinarne doświadczają różnorodnych przeżyć związanych z tożsamością płciową, które nie mieszczą się w tradycyjnych binarnych definicjach płci⁸.

W literaturze naukowej można znaleźć liczne wzmianki o niebinarnych tożsamościach na przestrzeni historii oraz w różnych kulturach. Przykłady te obejmują m.in.:

- Sulawesi, Indonezja: w kulturze Bugis istnieje pięć rozpoznawalnych płci: kobiety (makkunrai), mężczyźni (oroané), calalai, calabai oraz bissu. Bissu uważani są za świętych i pełnią rolę duchowych przewodników i uzdrowicieli, łącząc cechy wszystkich płci^{9, 10},
- Hijras w Indiach: Hijra mają długą historię w kulturze indyjskiej, sięgającą co najmniej kilkuset lat wstecz. Hijras odgrywają ważną rolę w ceremoniach religijnych i społecznych, a ich pozycja jest zarówno uznawana, jak i marginalizowana w społeczeństwie^{11, 12}.
- Two-spirit w kulturach rdzennych mieszkańców Ameryki Północnej: termin "Two-spirit" (dwuduszość) jest używany przez niektóre społeczności rdzennych Amerykanów do opisanie osób, które posiadają zarówno męskie, jak i żeńskie cechy duchowe. Koncepcja ta jest głęboko zakorzeniona w tradycjach wielu plemion, gdzie osoby Two-spirit często pełniły rolę uzdrowicieli, nauczycieli i przywódców duchowych¹³.

Badania pokazują, że płcie biologiczna, tożsamość płciowa i płcie kulturowe występują na kontinuum, co podkreśla różnorodność ludzkiego doświadczenia płciowego¹⁴. Dla osób transpłciowych i niebinarnych może wiązać się z unikatowymi wyzwaniami, takimi jak dyskryminacja, marginalizacja czy trudności w dostępie do opieki zdrowotnej¹⁵.

Prawa człowieka

Dążenie do równości i akceptacji osób bez względu na płeć, tożsamość płciową czy cechy płciowe jest fundamentalnym aspektem pracy na rzecz praw człowieka, jak podkreśla dokumentacja międzynarodowa i organizacje praw człowieka, takie jak ILGA-Europe czy Stonewall¹⁶.

Podsumowując, podejście naukowe i praktyczne do płci jako spektrum wymaga otwartości na różnorodność ludzkiego doświadczenia płciowego i konieczności działania na rzecz równości, akceptacji i poszanowania osób bez względu na ich tożsamość płciową czy cechy płciowe.

⁸ Reports on Gender: The Law of Inclusion & Practices of Exclusion, United Nations Independent Expert On Protection Against Violence And Discrimination Based On Sexual Orientation And Gender Identity - Ilesogi; 2021; Źródło: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/SexualOrientation/IESOGI/Reports_on_Gender_Final_Summary.pdf

⁹ Graham, Sharyn. "The Five Genders of the Bugis People." *Inside Indonesia*, 2001.

¹⁰ Davies, Sharyn. "Gender Diversity in Indonesia: Sexuality, Islam and Queer Selves." *Routledge*, 2010.

¹¹ Nanda, Serena. "Neither Man Nor Woman: The Hijras of India." *Wadsworth Publishing*, 1999.

¹² Hossain, Adnan. "Beyond Emasculation: Being Muslim and Becoming Hijra in South Asia." *Asian Studies Review*, 2012.

¹³ Driskill, Qwo-Li. "Asegi Stories: Cherokee Queer and Two-Spirit Memory." *University of Arizona Press*, 2016.

¹⁴ Vance, S. R. (2021). Beyond male and female: Understanding the spectrum of gender identity. *Pediatrics*, 148(1), e2021051214.

¹⁵ Budge, S. L., Adelson, J. L., & Howard, K. A. S. (2013). Anxiety and depression in transgender individuals: The roles of transition status, loss, social support, and coping. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 81(3), 545–557.

¹⁶ ILGA-Europe. (2023). *A new roadmap for advancing the human rights of trans and non-binary people*. Dostępne na: <https://www.ilga-europe.org/blog/a-new-roadmap-for-advancing-the-human-rights-of-trans-and-non-binary-people/>